

בצלם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים
مركز المعلومات الإسرائيلي لحقوق الإنسان في الأراضي المحتلة
The Israeli Information Center for
Human Rights in the Occupied Territories

מערכת השיפוט הצבאי בגדה המערבית

דו"ח מעקב

דף מידע
מאי 1990

רחוב קרן היסוד 18, ירושלים 92149.
טלפון 02-667274, 667271, פקס 02-667946.
شارع كيرن هيسود 18 القدس 92149
تلفون 02-667274 / 667271 - 02

18 Keren Hayesod St., Jerusalem 92149,
Tel. 02-667271, 667274, Fax. 02-667946

בנובמבר 89 פרסם **צלם** דו"ח מקיף בנושא מערכת השיפוט הצבאי בגדה המערבית. בסיוע שבעה עורכי-דין ישראלים עקבנו במשך 8 חודשים אחרי ההליך השיפוטי, מרגע המעצר של תושבי הגדה ועד נתינת פסק-הדין בבתי-המשפט הצבאיים. מאז פרסום הדו"ח המשיכו אנשי **צלם** במעקב אחרי בתי-המשפט וביקרו בבתי-המשפט ברמאללה, שכם וחברון. בדף מידע זה נפרט את תמצית מסקנות דו"ח נובמבר 89, כמו גם את תמצית השינויים עליהם עמדנו בביקורינו בבתי-המשפט. כמו כן נביא את תגובת דובר צה"ל לדו"ח **צלם**, כפי שהתקבלה במשרדנו במרץ 1990.

מסקנות דו"ח **צלם** (נובמבר 1989)

המסגרת המשפטית שעליה התבססנו היא החוק בשטחים, כפי שחוקק על-ידי המחוקק הצבאי, והמחקר בחן האם אותן זכויות מינימליות שמבטיח החוק הצבאי, אכן נשמרות.

מסקנותינו הצביעו על שתי מגמות שליליות. האחת היא מגמה של רישול, לבלול והזנחה שיוצרת עינוי דין, משפילה ומעליבה לא רק את העצירים, הנאשמים ועורכי דינם, אלא אף את השופטים, התובעים והחיילים הפועלים במערכת השיפוט. המגמה השנייה שעליה הצבענו היא של נהלים צבאיים המנוגדים לחוק.

בתוך חוסר סדר, לכלוך ורישול נפסקות למאות אנשים תקופות מאסר של חודשים ושנים. לרישול ולהזנחה ביטויים חיציניים – המשפטים נקבעים כולם לשעת הבוקר ולא ברור לאיש מהנוכחים מה סדר קיומם. לעורכי-הדין בבית-המשפט ברמאללה אין חדר בו יוכלו להמתין או לפגוש את לקוחותיהם וכל הדיונים מתקיימים בתוך האולם, דבר היוצר אווירת שוק.

מסיכום התצפיות שנערכו בעיקר בבית-המשפט הצבאי ברמאללה, עלה שחלק ניכר מהמשפטים נדחה משום שנאשמים אינם מובאים לבית-המשפט ממקום מעצרם, התביעה אינה ממציאה תיקי אישום ואינה דואגת להביא את עדיה. במצב שבו רוב רובם של הנאשמים עצורים עד תום ההליכים, דחיות חוזרות ונשנות של משפטים יוצרות עיוות דין ופוגעות בזכותו הבסיסית של האדם שלא להיענש במעצר ממושך, עד אשר תוכרע אשמתו בהליך משפטי תקין. בידי התביעה אמצעי ענישה קדם משפטי המקנה לה לחץ בלתי מבוקר על נאשמים. הענישה לפיכך קודמת להרשעה ובית-המשפט מצטייר רק כקובע מועד סיום לעונש, ולא כמכריע בשאלת אשמה וחפות.

הצבענו גם על מספר נהלים מושרשים בצה"ל המנוגדים לחוק:

- צה"ל אינו נוהג להודיע על דבר המעצר ומקומו לבני המשפחות, זאת למרות שהחוק מדגיש את חובת הצבא לעשות כך. עורכי-הדין אף הם אינם מקבלים הודעה על מעצר, ורשימות העצירים אינן מתפרסמות כחוק במשרדי המינהל האזרחי.*
- עצורים מועברים ממיתקן מעצר אחד לאחר ללא שהעברתם מתועדת ומבלי שהמידע על מקום מעצרם מדווח לעורכי-דינם או משפחותיהם.
- זכות העצור לפגוש את עורך-דינו עם מעצרו מופרת, כשעורכי דין אינם מורשים להיכנס למתקני השהיה.
- עקרון הפומביות אינו נשמר בעת הארכות מעצר, זכותו של חשוד להיות מיוצג אינה מכובדת, ורוב הארכות המעצר מתבצעות ללא נוכחות עורכי-הדין.

כמו-כן ציינו שיש פגיעה בעיקרון עצמאות הרשות השיפוטית כששופטים ותובעים שייכים ליחידה אחת, כפופים למפקד אחד ותלויים בו לקידומם. שאלת עצמאות שיקול דעתם של השופטים עלתה בכמה מקרים, בעיקר ביחסים שבין שופטי מילואים ושופטי סדר.

בדיקתנו העלתה כי המערכת המשפטית יוצרת עינוי דין ופועלת לעתים בניגוד לאותם חוקים צבאיים שעל שמירתם היא מופקדת. הזכויות הבסיסיות המוקנות לתושבי השטחים בצווי המפקד הצבאי, גם הן אינן נשמרות.

* בעקבות עתירת האגודה לזכויות האזרח לבג"צ בנושא אי הודעה לבני משפחות – חלו שיפורים בנושא. החלו לתלות רשימות עצורים במנהל האזרחי. הצבא גם הדפיס גלויות המודיעות על דבר המעצר והאמורות להשלח לבני המשפחות, עדיין מספר מקבלי הגלויות הוא זעום, ואלפי משפחות יודעות על דבר מעצר יקיריהן מפי השמועה בלבד.

תגובת דובר צה"ל

דובר צה"ל בחר להתייחס בתגובתו רק למסקנותינו מן התצפיות שערכנו בבית-המשפט ברמאללה ולא לנהלי הצבא בקשר למעצרים, הודעות למשפחות ובקורי עורכי-דין בבתי-הכלא. במכתבו המפורט לא הסתייג ממסקנות דו"ח **בצלס**, אבל הבהיר שעיוניי הדין והפגיעות החמורות במנגנון הצדק נובעים מבעיות קשות הניצבות בפני בתי-המשפט מאז תחילת ההתקוממות. דובר צה"ל מפרט את הדרכים בהן נקט הצבא כדי להתמודד עם בעיות אלה ואת השיפורים שחלו מאז סיום כתיבת הדו"ח בנובמבר '89 ועד היום. נביא כאן את עיקרי התגובה כלשונה.

העומס שהוטל על בתי-המשפט מאז תחילת ההתקוממות

- א. הבעיה העיקרית העומדת בפני בתי-המשפט הצבאיים באיו"ש ובאזח"ע הינה הגידול העצום במספר כתבי האישום המגיעים לבתי-המשפט.
בשנת '78 הוגשו כ-1300 כתבי אישום בנושאי הפרות סדר לבתי-המשפט באיו"ש ובאזח"ע.
- ב. בשנתיים שבין 9 בדצמ' '87 ועד 1 בדצמ' '89 הוגשו לבתי-המשפט הצבאיים 13,089 כתבי אישום בעבירות של הפרת סדר (מניין הנאשמים בכתבי אישום אלה עמד על 17,851 איש).
מדובר בגידול של מאות אחוזים בתקופה שבה לא פחת מספר התיקים בנושא פח"ע (פעילות חבלנית עוינת) וכך גם במה שנוגע לתיקים המוגדרים כ"תיקי חוץ" (עבירות פליליות שונות, עבירות תחבורה, עבירות מכס, מס הכנסה וכד').

הפתרונות:

פתיחת בתי-משפט חדשים

עקב העומס אשר תואר לעיל, היה צורך בבניית אולמות ופתיחת בתי-משפט חדשים. מודרכים עפ"י גישה זו, הוקם אולם נוסף בבית-המשפט ברמאללה, נפתחו שני אולמות משפט בג'נין, והוקם בנפה זו בית-משפט עצמאי, ונפתח אולם לפעילות משפטית קבועה בחברון. בעזה הוספו 3 אולמות חדשים ל-2 הקיימים.

הצבת שופטים סדירים לבתי-המשפט

- א. עד סוף שנת '87 שרתו באיו"ש שני שופטים סדירים ושופט סדיר נוסף הוצב בבית-המשפט באזח"ע. חלק נכבד של נטל השיפוט רכץ על שכמם של שופטי המילואים. אף כי אנשי המילואים עשו מלאכה נאמנה, היה מקום להעדיף שופטים סדירים הן בשל תפוקתם הגבוהה יותר והן לשם יצירת יציבות במלאכת השיפוט ואחידות הענישה.
- ב. בהדרגה הוצבו שופטים סדירים נוספים, שחלקם גוייסו משרות המילואים. כיום פועלים בבתי-המשפט הצבאיים 8 שופטים סדירים (6 באיו"ש ו-2 בעזה). הדבר הוכיח את עצמו תוך זמן קצר הן בקצב המהיר יותר של שמיעת המשפטים והן באיכות השיפוט. ג. בצד תגבור המערכת בשופטים סדירים, הוספו שופטי מילואים על-מנת לסייע בקיום ההליכים המשפטיים הרבים ובדיון בבקשות התביעה והמשטרה להארכת מעצרים של חשודים או נאשמים בעבירות.

אי הבאת נאשמים לבתי-המשפט

- א. הנאשמים המוזמנים ע"י בתי-המשפט הצבאיים מפורים ב-23 מתקני כליאה של צה"ל ושב"ס. עקב הגידול במספר הזימונים והמשפטים, ידענו בעבר תופעה קשה של אי-הבאת נאשמים לבתי-המשפט.
- ב. מובן כי הדבר פגע ממשית באפשרות עשיית הצדק וקיום המשפטים תוך פרק זמן סביר. הבעיה נוצרה בעיקרה בשל חוסר שליטה מרכזית על הנעשה בתחום הזימונים, כאשר התייצבות נאשם זה או אחר היתה לעתים מקרית גרידא.
- ג. מובן כי גם התייצבות של נאשם אחד או חלק מהנאשמים המופיעים בכתב אישום מסויים לא איפשרה את שמיעת המשפט.
- ד. נושא זה של אי-הבאת נאשמים למשפט עלה לדיון בדרגים הבכירים ביותר בצה"ל. נקודת המוצא היתה כי אי-הבאת נאשם הינה בגדר בזיון בית-המשפט ויש בה משום פגיעה חמורה במעמדו של המוסד.

הפתרונות:

הבאת נאשמים לבתי-המשפט

- א. גם בנושא זה התרחשה מהפיכה של ממש בעקבות הקמת מרכז שליטה בפקוד המרכז ומעורבות פיקוד דרום בנושא זה. חל שיפור עצום בהבאת נאשמים למשפט. בין היתר נוקף הדבר גם לזכות העובדה כי אין מחזיקים

- עוד עוצרים עד תום ההליכים תושבי איז'יש במתקני הכליאה בקציעות.
- ב. בחודש ינואר 90 התייצבו במוצע בבתי-המשפט הצבאיים 87% מכלל הנאשמים שהוזמנו. בבתי-המשפט בשכם ובחברון היה אחוז התייצבות הנאשמים מעל 90.
 - ג. אכן יש לשאוף להתייצבות מלאה של כל נאשם עצור המוזמן למשפט, אולם נראה כי קשה להגיע להתייצבות של 100%, שכן בחלק מהמקרים אין מאתרים נאשם בשל פרטים אישיים שגויים. יצויין כי גם בענין זה נקבע, כי קציני בתי-המשפט יבקרו אישית במתקני הכליאה לאתר פיית נאשמים אשר ייתכן ולא זומנו מזה זמן רב לבית-המשפט.

אי-הגעת עדים לבתי-המשפט

- א. בשל הצורך בקיום משפטי הוכחות מרובים, נאלצו בתי-המשפט להזמין את עדי התביעה למסירת עדות בבית-המשפט. הכוונה לכל סוגי העדים, היינו:
 - חיללים בסדיר ובמילואים אשר עצרו מפירי סדר בשעת ביצוע העבירה או כסמוך לכך; שוטרים וחוקרי צה"ל אשר גבו עדויות מהנאשמים או השתתפו בחקירתם; עדים מפלילים שהינם שותפים לעבירה או נאשמים בתיקים אחרים.
- ב. במרבית המקרים חזרו הזימונים כלעומת שבאו מבלי שהעדים התייצבו בבית-המשפט. כשהתייצב עד זה או אחר הסתבר ברוב המקרים כי הנאשם לא הובא וחוזר חלילה.
- ג. ההתמודדות עם משפטי הוכחות חייבה פתרון מהיר ויסודי בנושא הגעת העדים. הפתרון אשר יפורט בהמשך מורכב מצד אחד משימוש רב יותר במסכיות העונשיות כלפי עדים אשר אינם מתייצבים בבתי-המשפט ומצד שני מתן אפשרות סבירה ובטוחה לעדים להגיע לבתי-המשפט.

הפתרונות:

הגעת עדים למשפט

- א. מסיבות מובנות אין עדי התביעה ששים להגיע לבתי-המשפט בשטחים למסירת עדות. התנועה בדרכים אינה בטוחה והעדים חוששים הן לביטחונם האישי והן לאבדן ימי עבודה. המדובר בעיקר בעדים אשר שירתו במרחב במסגרת של שירות סדיר או מילואים.
- ב. בעבר אף היו מקרים בהם הגיעו עדים אך המשפט לא התקיים בשל אי-הבאתו של הנאשם וגם עובדה זו תרמה להתייצבות הדלה של העדים.
- ג. מאחר שלא היה מנוס מקיום משפטי הוכחות, נדרשה הופעת העדים ולא ניתן היה להתפשר בנושא זה. לפיכך הוחלט כי אנשי המילואים יוזמנו בצווי קריאה חד-יומיים באמצעות שלישות הפיקוד, וזאת בנוסף להוצאת זימונים ע"י מזכירות בתי-המשפט.
- ד. כדי לאפשר הופעה מסודרת של עדים, הוקצו כלי רכב שכורים, נהג ומאבטח במטרה להסיע את העדים לבתי-המשפט לאחר איסופם מנקודת מפגש. באופן זה ניתן להבטיח כי העדים יגיעו בביטחה וללא חשש לבתי-המשפט. כמו-כן הונחו קציני בתי-המשפט ליצור קשר טלפוני עם העד על-מנת לוודא הופעתו. במקרים חמורים כאשר עדים סירבו במפגיע להגיע לבית-המשפט על-מנת למסור עדות הוצאו נגדם צווי הבאה לבתי-המשפט.
- ה. אחוז ההתייצבות של עדי התביעה גדל בצורה ניכרת כאשר בחודש ינואר 90 למשל, עמד הממוצע על 55% בבתי-המשפט בנזה האחוז הינו מעל 60% ובחברון מעל 76%. באותה מידה חל שיפור ניכר בהתייצבות עדים אחרים כגון אנשי משטרה, שבי"כ, מכס ועוד.
- ו. מובן כי אין לשקוט על השמרים בענין זה ומגמת בתי-המשפט הינה להבטיח התייצבות מלאה של כל העדים המוזמנים. יחד עם זאת, בנסיבות היחודיות לבתי-המשפט בשטחים בתקופת ההתקוממות, ניתן לציין בסיפוק רב את ההישגים שהושגו עד כה.

תוצאות מעקב בצלם (נובמבר '89 – אפריל '90)

מה נשתנה?

אנשי **צלם** עקבו אחרי השינויים והשיפורים שחלו בבתי-המשפט הצבאיים בגדה וצפו במשפטים ברמאללה חברון ושכם. במסקנות המעקב שלנו נתייחס ראשית לשיפורים ולשינויים שחלו בהתייצבות עדים ונאשמים בבתי-המשפט. **על-פי**

נתוני דובר צה"ל התייבצו בחודש ינואר '90 88.15% מהנאשמים וכן 55.75% מן העדים במשפטים הרגילים. * זוהי ללא ספק עליה ניכרת באחוז ההתייצבות בבתי-המשפט שחלה מאז פרסום דו"ח **בצלם** בנובמבר '89. השיפור בהבאת נאשמים עצירים לבתי-המשפט ובהתייצבות עדי התביעה מאפשר זרוז סיום ההליכים וקיצור תקופת המעצר של עצירים לפני משפט. המערכת השיפוטית מצליחה היום "לגמור" יותר תיקים מאשר בעבר ובכך מקלה מהעומס הרב המוטל עליה. שני הפתרונות העיקריים שמצא הצבא כדי ליעל את מערכת השיפוט הם פתיחת בתי-משפט נוספים, וקיום משפטים מהירים ב"נוהל מזורז".

א. פתיחת בתי-משפט נוספים בג'נין ובחברון

פתיחת בתי-המשפט החדשים הקלה את העומס על בתי-המשפט ברמאללה ושכם. אולם אם בישראל לנאשם הזכות להשפט במקום מגוריו, או במקום שבו בוצעה העבירה, הרי שבשטחים נשפטים הנאשמים בבתי-המשפט הסמוך לבית-הכלא בו הם מוחזקים במעצר. כלומר נאשמים העצורים בכלא מגידו ישפטו בג'נין ועצירי בית-המעצר חברון בבית-המשפט בחברון. החלוקה לבתי-הכלא נעשית על-פי שיקולי ביטחון ולא על-פי מקום המגורים. כפי שהעיד אלי"ם שוהם, האחראי על בתי-המשפט בגדה, פתיחת בתי-המשפט החדשים נועדה להקל על מערך ההסעות של הצבא, ולקצר את הדרך מבית-הכלא לבית-המשפט. בשיטה החדשה יש משום חוסר ההתחשבות במשפחות העצירים ובעורכי-דינם, שנאלצים להגיע לבתי-משפט רחוקים. לטווח הארוך השיטה עלולה להימצא גם מסורבלת שכן הצבא נוהג להעביר עצירים מבית-כלא אחד לשני.

ב. משפטים מהירים

משפטים מהירים נועדו אף הם לסייע בקיצור ההליך השיפוטי, לקצר את תקופת המעצר עד תום ההליכים, ולהעמיד את הנאשמים לדין כל עוד עדי התביעה (בדרך-כלל חיילי מילואים) נמצאים במקום. דובר צה"ל מפרט בתגובתו כי בינואר '90 97.7% מהנאשמים ב"נוהל מזורז" הובאו למשפטם, כמו גם 61.49% מהעדים. אולם, מתצפיותינו בבית-המשפט הצבאי בחברון, עולה כי חלק ניכר מהנאשמים המועמדים לדין "בנוהל המזורז" לא מספיקים למנות לעצמם עורכי-דין, ולעיתים אף לא להודיע למשפחותיהם על דבר מעצמם. גם התובעים אינם מספיקים לעיין בחומר הראיות לפני המשפט והדיון מתנהל ברובו על-ידי השופט המתחקר את הנאשמים בעת המשפט. התחושה היא שהצלחת בית-המשפט נמדדת במימדים של תפוקה, והשופטים מבהירים לא אחת שהם רוצים לגמור את היום. ייעול המערכת נקנה לא אחת במחיר של התפשרות על הליכים משפטיים תקינים. התוצר של מערכת משפטית אינו אמור להיות תיקים גמורים, אלא הכרעות משפטיות מנומקות המבוססות על ראיות, טיעונים משפטיים וסדרי דין קבועים.

מה לא נשתנה?

א. מדיניות השחרור בערובה

בדו"ח **בצלם** ('89) העלינו את שאלת חוקיות נוהל הבקשה לשחרור בערובה בבית-המשפט ברמאללה. ציינו כי בית-המשפט מגביל את זכות הטיעון, שהיא זכות יסוד, בכך שהוא מגביל את אפשרות עורכי-הדין להופיע בבית-המשפט בבקשות שחרור בערובה ומבקש שיפרטו פניותיהם בכתב. עד עכשיו, מרגע שנקבע תאריך לדיון, נדחות בקשות עורכי-הדין לדיון בשחרור בערובה – והשופטים מבהירים כי בקשת השחרור תוכל להשמע רק במסגרת הדיון בתיק. זאת למרות שתאריכי הדיון עלולים להיות קבועים לתאריכים של שבועות מספר מיום המעצר.

ב. עסקאות טעון והודאות באשמה

דובר צה"ל טוען כי אחד ההסברים לעומס הרב על מערכת השיפוט הצבאי בגדה הוא "מדיניות הכפירה באשמה

* משפטים רגילים, בניגוד למשפטים מהירים או ל"נוהל מזורז", בהם נדון בהמשך.

של נאשמים בהפרות סדר". על פיה, לדבריו החל מאוקטובר 88' "הנאשמים וסניגוריהם החלו לכפור באשמה באופן סיטוני".
ידוע לנו כי בעבר אמנם היתה קיימת תופעה זאת באורח מצומצם על-ידי עצירי כלא מגידו (על חוסר הלגיטימיות של כפירה באשמה ניתן להתווכח) אולם לפחות בשנה האחרונה, מאז החלו אנשי **בצלם** בתצפיות, אין כל שחר לטעון זה. יתר על כן, כפי שהצבענו בעבר, כך גם היום המגמה של 95% מהנאשמים היא להודות באשמה ולהגיע לעסקת טעון, ובלבד לסיים את תקופת המעצר הממושכת עד תום ההליכים.
מתצפיות בבית-המשפט עולה כי לחץ מצד השופטים "לגמור" או "לסיים את התיק" הוא עניין שבשיגרה. אחד השופטים התלונן בבית-המשפט על הסחבת והציע לעורכי-הדין "תבואו לבית-המשפט רק עם החלטות".*
מן התצפיות האחרונות בבתי-המשפט עולה גם כי נאשמים שמבקשים לכפור באשמה מוזהרים כי הדבר יכול "לעלות להם ביוקר".

ג. התנאים הפיסיים

בתי-המשפט נמצאו נקיים יותר מבעבר. ברמאללה נבנתה מדרכה למתנינים מחוץ לבית-המשפט והוקצה חדר לשימוש עורכי-הדין.
המדרכה מראה אולי שיפור מה אבל האם יעלה על הדעת שאלפי איש ימתינו במשך שעות ארוכות (לעיתים 8-10 שעות ביום) על המדרכה?
והחדר שנמסר לשימוש עורכי-הדין הוא אותו חדר בעל חרכי חלון זעירים, חם ומחניק ללא כל רהיט, חדר שבו בעבר הוחזקו העצירים.
קלק מביקורינו החוזרים בבית-המשפט נערכו בימי השרב הקשים של סוף אפריל. למדנו כי:
1. עדיין ממתנינים עשרות אנשים בשמש היוקדת ללא סככה מחוץ למחנה בית-המשפט.
אין באפשרותם לברר אילו משפטים יערכו, מי מיקיריהם התייצב ומשפטו של מי נדחה. הציפיה אורכת שעות. תליות רשימת המשפטים המתקיימים גם מחוץ למחנה, ובניית סככה לממתנינים היתה מקלה את תחושת חוסר האונים של אלפי הממתנינים.
2. עדיין אין נהלים ברורים לגבי כניסה לשטח בית-המשפט. השומרים בשער לא היו מודעים לעובדה אותה ציין דובר צה"ל, כי מערכת המשפט היא "מערכת פתוחה אשר בה מתקיימים המשפטים בפומבי ולעין כלי".
3. אין מכונית צילום, ובכך נפגעת יכולתו של עורך-הדין להכין הגנה.
4. בכל שטח המימשל ברמאללה אין ברז שתיה או אפשרות לקנות דבר מאכל ומשקה למבקרים או לעורכי-הדין.
5. אין טלפון ציבורי.
6. לעורכי-הדין אין די מקום לשבת מאחורי שולחן ההגנה באולם בית-המשפט. חלקם עומדים במשך שעות הדיון, אחרים יושבים על רצפת בית-המשפט.
השיפורים המעטים שחלו בתנאים הפיסיים מעידים על-כך שההזנחה והרישול הם ברי שינוי. ייעול מערכת המשפט ושיפור תנאי הנאשמים, בני משפחותיהם ועורכי-דינם כרוכים אמנם במאמץ ובגידול בהוצאות אולם יש להם חשיבות רבה, וקשה לקבל את טענות דובר צה"ל בדבר מגבלות התקציב וכוח האדם.

מסקנות:

הזכויות המוקנות לתושבי השטחים על-פי החוק הצבאי הן בסיסיות בלבד ונופלות בהרבה מזכויות חשודים ונאשמים בישראל. במצב זה יש חשיבות מיוחדת להקפדה על זכויות בסיסיות אלה.
מתגובת דובר צה"ל עולה כי הצבא ער לעינויי הדין וחוסר הצדק שנגרם לאלפי חשודים ונאשמים פלסטינים ותולה אותם במידה רבה בעומס הרב המוטל על המערכת.
ההיבטים החיצוניים של בתי-המשפט, הלכלוך, חוסר הסדר, העובדה שהדיונים אינם מתחילים בשעה הייעודה, שאיש אינו יודע אלו משפטים יתקיימו ואלו ידחו, היחס המשפיל כלפי עורכי-הדין שמבלים שעות ארוכות בחצרות בתי-המשפט בלי חדר, בלי טלפון ציבורי, ואפילו בלי ברז שתיה בימי הקיץ – כל אלה מעידים גם על ההליך השיפוטי בתוך בתי-המשפט עצמם.
חסרונה של מכונית צילום פוגע בזכותם של עורכי-הדין לצלם את הפרוטוקולים ולהכין את ההגנה.
בית-המשפט אינו קובע תאריך לדיון בבקשה לשחרור בערובה ובכך נותרים נאשמים עצורים עד לתאריך המשפט – תקופה שאורכת מספר שבועות.
ייעול המערכת בחודשים האחרונים על-ידי פתיחת בית-משפט חדש בגנין וקיום משפטים מהירים הביא "לסיום

תיקים" באורח מהיר יותר מבעבר. קיימת הרגשה שבית-המשפט הצבאי, בשל הלחץ שהוא נתון בו, התחיל למדוד את יכולתו על-פי מדדים של תפוקה. בית-המשפט צריך אמנם לסיים תיקים, אך גם לברר את האשמה על-פי ראיות ועדים שהתקבלו כדין, בסדרי דין קבועים ודיונים באווירה מכובדת ותוך הקפדה על זכויות הנאשמים וסניגוריהם, ושמירה על רגשותיהם וכבודם של בני המשפחות.

* * *

יוסף עינקאווי, בן 19, הבכור בשלושה-עשר ילדים לאב נכה קטוע רגליים, מוחזק במעצר לפני משפט מזה שנתיים ושלושה חודשים. הוא נעצר באשמת יידוי אבנים בכפרו בית סירא (השכן לשוב מכבים) ב-5.2.88. שלושה חודשים מאוחר יותר שילמה משפחתו 1,000 ש"ח כדי לשחררו בערבות, אולם הוא לא שוחרר אלא נלקח לחקירה ע"י השב"כ, הואשם בהאשמות נוספות ומאז הוא מחכה למשפטו יחד איתו מואשמים באשמת יידוי בקבוקי תבערה שלושה תושבים אחרים מבית סירא. [עבדאללה עינקאווי, בן דודו של יוסף, מוחזק למעלה משנה בבידוד מוחלט]. כתב האישום מפרט בין השאר כי "הנאשמים הני"ל בהתחלת שנת 1988 או בסמוך לכך, קשרו ביניהם לבצע פשע דהיינו להכין בקבוקי תבערה ליידותם לעבר רכבים ישראלים".

למרות פניות חוזרות ונשנות של המשפחות, עורכי-הדין, חברים וח"כ דדי צוקר, טרם התחיל משפטם של העצירים. * יוסף עינקאווי טרם נשפט, אבל שר הביטחון קבע כי "ייתכן שאביו של הנאשם רודף שלום, אך בנו לדאבון לב, עסוק במידה לא מובטלת ברדיפה אחר מטרות אחרות לחלוטין...".

בישראל, הסמכות להאריך מעצרו של אדם לתקופה הארוכה משנה נתונה רק לשופטי בית-המשפט העליון, והם עושים שימוש נדיר בסמכות זאת. החוק הצבאי מאפשר החזקת תושבי השטחים במעצר עד תום הליכים ללא הגבלת זמן.

מקרה זה שבו מוחזקים ארבעה אנשים במעצר במשך למעלה משנתיים מבלי שהוכחה אשמתם, הוא אמנם מקרה קיצוני אך לא יחיד, ומעיד על כך שהמעצר משמש תחליף להליך שיפוטי תקין.

* בתאריכים אלה נקבע דיון במשפטם של ארבעת הנאשמים מבית סירא, אולם מסיבות שונות נדחה הדיון.
30.6.88, 31.7.88, 11.8.88, 15.8.88, 11.9.88, 29.9.88, 1.11.88, 24.11.88, 15.12.88, 12.1.89, 26.1.89, 12.2.89, 23.2.89, 2.4.89, 11.5.89, 15.6.89, 19.7.89, 17.8.89, 11.9.89, 24.9.89, 11.10.89, 22.11.89, 10.12.89.

** במכתב לח"כ דדי צוקר, 15 בדצמ' 88.

על עסקות טעון, "טופסי מעצר שטח" וסגרת היום-יום בבית-המשפט הצבאי

ב-7 למארס 89 נעצרו ברמאללה עשר נשים באשמת השתתפות בהפגנה בלתי חוקית. כ-9 חודשים לאחר מכן נשמעו הראיות נגדם בבית-המשפט ברמאללה.*

עד התביעה היחידה היה החייל שעצר אותן. כפי שמקובל בשנתיים האחרונות ביום המעצר, מילא החייל "טופס מעצר שטח" ובו משפט אחד המתאר את מהלך האירוע. טופס זה מהווה עדות מספקת בבית-המשפט הצבאי. על-פי הכללים הנהוגים בישראל על המשטרה לגבות מן העדים עדות מפורטת ככל האפשר ולהעמיד אותה לרשות הסניגוריה לעיון זמן סביר לפני תחילת המשפט.

לחקירה הנגדית של החייל, עד התביעה, יש סיכויים קלושים ביותר על רקע טופס העדות המצומצם המונהג בשטחים. ואמנם תשע מבין העצורות הגיעו לעסקת טעון, כמו רוב רובם של הנאשמים בשטחים. אחת מהנאשמות כפרה באשמה ועורכת הדין שלה בקשה שהחייל ירשום את עדותו ויתן לה שהות לעיון בה. השופט הסכים לבקשה יוצאת דופן זאת. יומיים לאחר מכן התקשר החייל טלפונית לעורכת הדין ולתובע ומסר שלאחר בדיקה הסתבר לו שההפגנה אותה תיאר התקיימה למעשה ביום אחר ובעיר אחרת. בית-המשפט הורה לסגור את התיק ולזכות את הנאשמת. תשע הנאשמות האחרות הורשעו, כזכור, בעקבות עסקת טעון.

* תיק 4257/89 ברמאללה, בתאריך 14 בדצמ' 1989.

מתחילת האינתיפאדה 209 פלסטינים שנחשדו בשיתוף פעולה עם השלטונות הישראלים.

בתוך תחומי הקו הירוק נהרגו בתקופה זו, על-פי דובר צה"ל, 23 אזרחים ישראלים ו-4 חיילים מידי פלסטינים תושבי השטחים. לפחות 5 פלסטינים מהשטחים נהרגו מידי אזרחים ישראלים.

באפריל 1990 נהרגו בשטחים; לפי נתוני **בצלם**, 9 פלסטינים מירי כוחות הביטחון, מהם 3 בגדה ו-6 ברצועה.

פלסטיני נוסף נהרג בנופלו מגג בית בשעה שנמלט מכוחות הביטחון.

עוד פלסטיני נהרג ככל הנראה מירי משתף פעולה.

בין הפלסטינים שנהרגו מידי כוחות הביטחון 4 ילדים, כלומר קרוב לחצי מכלל ההרוגים. בין הילדים שנהרגו **ילד אחד** כבן 11, ו-3 בגילאים 16-13.

לפי סוכנות אסושייטד פרס נהרגו בחודש אפריל 1990 8 פלסטינים שנחשדו בשיתוף פעולה עם השלטונות.

בצלם מבקש להדגיש כי חרף הירידה במספר ההרוגים הפלסטינים בשטחים בחודשים האחרונים, עדיין נהרגו בחודשים אלה עשרות תושבים פלסטינים מאש כוחות הביטחון, מהם ילדים רבים, ומאות נפצעו. מצב זה הינו בלתי נסבל, ועל השלטונות לעשות הכל על-מנת לתקנו.

מתחילת האינתיפאדה ועד לסוף חודש אפריל 1990, נהרגו בשטחים 646 תושבים פלסטינים מידי כוחות הביטחון. מהם:

- * מאש חיה (כולל כדורי פלסטיק ו"גומי") 613
- * פגיעות שאינן מאש חיה (מכות, כוויות, וכו') 33
- * ילדים: 146, מהם עד גיל 12: 42
- בגילאים 16-13 104

לפחות 77 בני אדם נוספים נפטרו זמן קצר לאחר חשיפה לגז מדמיע, מהם כ-30 תינוקות. קשה מבחינה רפואית להצביע על חשיפה לגז מדמיע כגורם ישיר ויחיד למוות.

29 פלסטינים נוספים נהרגו, ככל הנראה, מידי אזרחים ישראלים ו-6 נהרגו מידי משתפי פעולה.

בתקופה זו נהרגו בשטחים 10 חיילי צה"ל ו-9 אזרחים ישראלים, מהם 3 פעוטות, מידי תושבים פלסטינים.

לפי סוכנות אסושייטד פרס נהרגו בשטחים

נתוני **בצלם** מבוססים על עבודת שטח ותחקירים עצמאיים וכן על מקורות ישראליים רשמיים, עיתונות, ונתוני מקורות פלסטיניים, במיוחד ארגוני זכויות האדם PHRIC ואל-חאק. תודתנו נתונה לעו"ד לאה צמל על עזרתה בהכנת דף מידע זה.

בצלם, מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים, הוקם בפברואר 1989 על-ידי גוף רחב של משפטים, אנשי רוח, עיתונאים וחברי כנסת. **בצלם** שם לו למטרה לתעד ולהביא לידיעת קובעי המדיניות והציבור הרחב את הפרות זכויות האדם בשטחים.